

УДК 341.3

**ЗАМІСТЬ ВСТУПУ.
ПРІОРИТЕТИ ПРИВАТНОГО ПРАВА
В УМОВАХ ВІЙНИ, ПІСЛЯВОЄННОЇ
ВІДБУДОВИ І ВІДНОВЛЕННЯ
ДЕМОКРАТІЇ**

Олександр КРУПЧАН

доктор юридичних наук, професор, дійсний
член (академік) НАПрН України, директор

Науково-дослідний інститут приватного
права і підприємництва імені академіка
Ф. Г. Бурчака НАПрН України (Київ)

UDC 341.3

**INSTEAD OF AN INTRODUCTION.
PRIORITIES OF PRIVATE LAW IN
THE CONDITIONS OF WAR, POST-
WAR RECONSTRUCTION, AND
RESTORE OF DEMOCRACY**

Krupchan, Oleksandr D.

Doctor of Law Sciences, Professor, Full
Member (Academician) of the NALS of
Ukraine, Director

Academician F.H. Burchak Scientific Research
Institute of Private Law and Entrepreneurship
of the NALS of Ukraine (Kyiv)

<https://orcid.org/0000-0002-3701-5658>

Підступна широкомасштабна війна російської федерації проти України та запровадження воєнного стану безумовно змінили політико-правовий режим держави і суспільства. Ці зміни проявляються не тільки у передбачених Законом України «Про правовий режим воєнного стану» обмеженнях, як: призупинення виборів до органів влади всіх рівнів; забороні на проведення референдумів, демонстрацій, масових зібрань, мітингів; утворення тимчасових державних органів військових адміністрацій. Існує чимало інших важливих факторів, обумовлених війною, які напряду впливають на приватно-правову сферу, звужуючи і трансформуючи її простір, непропорційно розширюючи сферу публічно-правову за рахунок централізації владних повноважень водночас її деформують у бік звуження демократичних прав і свобод громадян, їх об'єднань.

Колосальна кількість громадян різного віку і статі вимушено переміщаються у випадковому порядку за кордон і в інші безпечні місця в країні, долаючи на цьому шляху важкі перешкоди, терплячі утиски і порушення прав. Безпрецедентне знищення і розграбування майна, особливо приватного, ресурсів, витворів мистецтва, цінностей різного характеру тощо, а також інші негативні впливи війни приводять до зубожіння, втрати звичних можливостей індивідуального способу життя кожної особи.

Згідно з Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися найбільш «приватні» за своїм характером конституційні права і свободи людини і громадянина і серед них право на недоторканість житла. Так, відповідно до статті 8 Закону України від 12 травня 2015 року N 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, в разі потреби проводити огляд житла громадян та встановлювати для фізичних і юридичних осіб військово-квартирну повинність з розквартирування військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, особового складу служби цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів і установ. У відповідності з приписами вищевказаних нормативних актів суттєво обмежується право кожного, хто на законних підставах перебуває на території України, на свободу пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України через:

запровадження у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, комендантської години (заборони перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських міс-

цях без спеціально виданих перепусток і посвідчень);

встановлення у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства;

перевірки у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, документів у осіб, а в разі потреби огляду речей;

встановлення у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан;

заборону громадянам, які перебувають на військовому або спеціальному обліку у Міністерстві оборони України, Службі безпеки України чи Службі зовнішньої розвідки України, змінювати місце проживання (місце перебування) без дозволу військового комісара або керівника відповідного органу Служби безпеки України чи Служби зовнішньої розвідки України; обмежувати проходження альтернативної (невійськової) служби.

Фундаментальне і непорушне у приватній сфері у мирний час право власності, порушується шляхом примусового відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності, для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видачі про це відповідних документів встановленого зразка з метою, відповідно до Конституції України, наступного повного відшкодування його вартості.

Ці приклади звуження приватно-правової сфери у період воєнного стану далеко не вичерпують весь значний обсяг усікання всіх гарантованих конституційно приватних прав громадян на фоні значного збільшення прав і повноважень органів публічної влади, тобто тимчасового розширення публічної сфери.

І навіть при цьому очевидному превалюванні публічного права над приватним в умовах правового режиму воєнного стану не знімається, а постає в новому ракурсі питання про поділ, взаємозв'язок та взаємообумовленість приватного та публічного права, про критерії їх рівнів і пропорцій, межі їх конвергентної еволюції.

Тому при реалізації заходів, що обмежують, а по суті скорочують обсяг приватних прав громадян в умовах воєнного стану, слід застосовувати м'який підхід у застосуванні умов цих заходів, завжди пам'ятати про їх тимчасовий характер і необхідність найскорішого відновлення всієї системи суб'єктивних прав, притаманних сучасному українському суспільству після війни.

Наука приватного права має в цей період зосередити свою увагу саме на такого роду механізмах, що згладжують, зменшують негативний вплив обмежень приватних прав громадян воєнного періоду. Тому обмеження, застосовані під час дії правового режиму воєнного стану індивідуально впливають на правове становище громадян. Тим більше в цей період необхідно досягати чіткої правової визначеності регламентації обмежень, яка спирається на фундаментальну доктрину, що враховує всі традиції і надбання правової системи України - демократичної правової держави. де навіть режим воєнного стану не скасовує поваги, дотримання та захисту приватних прав людини і громадянина.

Період повоєнних відбудови України і відновлення демократії у часовому вимірі мають співпадати. Президент України Указом від 21 квітня 2022 року № 266/2022 утворив під своїм головуванням Національну раду з відновлення України від наслідків війни, в якій співголовами є Голова Офісу Президента України, Голова Верховної Ради України і Прем'єр-Міністр України. При Раді утворені робочі групи, зокрема з питань: європейської інтеграції; аудиту збитків, понесених внаслідок війни; відновлення та розбудови інфраструктури; відновлення та розвитку економіки; повернення громадян, які тимчасово переміщені, зокрема за кордон та їх інтеграції в суспільно-економічне життя держави; функціонування фінансової системи, її реформування та розвитку; розвитку військово-промислового комплексу; модернізації та розвитку сфери безпеки і оборони; енергетичної безпеки; державного управління; будівництва, містобудування, модернізації міст та регіонів; нової аграрної політики; діджиталізації; захисту прав ветеранів війни; освіти і науки; молоді та спорту;

культури та інформаційної політики; юстиції; антикорупційної політики; охорони здоров'я; екологічної безпеки; соціального захисту; прав людини; захисту прав дітей та повернення дітей, які тимчасово переміщені за кордон.

Напрацьовано і оприлюднено Національний план відновлення, який загалом можна охарактеризувати як всеохопним і відображає основні вище перелічені питання відновлення зруйнованої після війни економіки і соціальної сфери, прав і свобод громадян України, що також передбачає відповідне законодавче і інше нормативно-правове регулювання.

План відновлення України складається з 15 національних програм. Ці програми значною мірою відповідають основним потребам країни як у воєнний, так і післявоєнний період. Він розрахований на десятирічний період, до 2032 року. Нашої особливої уваги заслуговують матеріали робочої групи «Права людини» проєкту плану відновлення України, які містять багатий матеріал для відпрацювання методології наукового супроводження такої важливої частини плану, яка стосується прав людини. Оскільки, хоча і прийнято називати, права, свободи та обов'язки людини і громадянина, які закріплені у Розділі II Конституції України «конституційними», все ж практично всі вони відносяться до приватно-правової сфери і є складовими приватного права.